

חנתון – תקדים מסוכן

מהתיישבות עובדת לעסקת נדל"ן

כסלו תש"ע

דצמבר 2009

תנועת הבוגרים של הנוער העובד והלומד – מרח"ב
דרור ישראל

חנתון – תקדים מסוכן –

מהתיישבות עובדת לעסקת נדל"ן

עורכי המסמך: יניב כרמל, אורי מתוקי, ענת מור, שירה לוי, אהד יחיני וגיל פלוטקין

© כל הזכויות שמורות

לפרטים נוספים:

טלפון: גיל – 0546735038; אורי – 0546734484

דוא"ל: hanaton@drorisrael.org.il

פקס: 04-9508688, פקס-מייל: 15-349-508-688

קיבוץ חנתון, ד.ג. המוביל, 17960

על החוברת

בחוברת זו ביקשנו להביא לידיעת הציבור הרחב ובפרט לידיעת חברי התנועה הקיבוצית, את הנעשה בקיבוץ חנתון: ניסיון של גורמים שונים להפוך קיבוץ לנכס נדל"ני שיעשיר גורמים מחוץ לאגודה. לשיטתנו, באם תצלח תוכנית מסוכנת זו, ייפגע מעמד התנועה הקיבוצית ותתחזק המגמה של פגיעה בקיבוצים. בשלב ראשון יעמדו בסכנת פירוק ומכירה כל הקיבוצים הנמצאים בתת-איכלוס, ובהמשך קיבוצים נוספים, מתחדשים ושיתופיים. על כן אנו רואים חשיבות רבה לנעשה בחנתון, ומבקשים ממך – הקורא והקוראת – לשקול את הכתוב בכובד ראש.

על הכותבים

מסמך זה נכתב ע"י חברי קיבוץ-המחנכים בחנתון. כאשר נעתרנו לבקשת התנועה הקיבוצית להתיישב בחנתון לפני 13 שנה, לא שיערנו כי למעלה מעשור לאחר מכן נמצא בצומת הסואן בו אנו עומדים. נוכחותנו בקיבוץ חנתון בשלוש עשרה השנים האחרונות היוותה את החסם האחרון בפני מכירת הקרקע ו"מיקסום הרווח" תוך גריעתו של הקיבוץ מהתנועה הקיבוצית. מסיבה זו יש המעוניינים בהסתלקותנו מהמקום, ואנו נמצאים כיום תחת איום של צווי פינוי מבתינו וקיבוצנו.

על קיבוץ המחנכים

קיבוץ המחנכים בחנתון הוקם על ידי גרעינים מתנועת הבוגרים של הנוער העובד והלומד, כחלק מתנועת דרור ישראל. חברי וחברות הקיבוץ (גילאי 27-28) פעילים בעיקר בעשייה חינוכית וחברתית, ולהם אלפי חניכים בעשרות מפעלים חינוכיים ברחבי הגליל. חברי קיבוץ המחנכים מתכוונים גם כחלק מאורח החיים לעבד את האדמות ולפתח את אמצעי הייצור החקלאיים של האגודה, כפי שנעשה בקיבוצי המחנכים הכפריים האחרים של דרור ישראל – רביד ואשבל, שהוקמו בעשור האחרון.

תוכן העניינים

5	א. תקציר
7	ב. קיבוץ חנתון – מקרה מבחן
7	רקע
7	משבר דמוגרפי חריף – אסיפת חברים סרבנית
7	חברי תנועת הבוגרים של הנוער העובד והלומד בקיבוץ חנתון
8	המפרק המפעיל – שגיא מירום
9	יישוב קהילתי בתחפושת של קיבוץ מתחדש
10	רשם האגודות השיתופיות – אורי זליגמן
11	ג. השיטה – כך תפרק המדינה את הקיבוצים
11	מקיבוצים ליישובים – בשנים האחרונות
11	קיבוץ חנתון – תקדים מסוכן
14	ד. סיכום – פנייה אישית
14	פגיעה בזכויותיהם של חברי קיבוצים
14	איום על צורת החיים הקיבוצית
14	הציונות הופכת לנדליין
15	ה. נספח – תקדים משפטי בדבר זכויותיהם של חברי הקיבוצים על בתיהם בזמן פירוק

תקציר

"תכנית: המדינה תפרק שלושה קיבוצים בצפון. סערה בתנועה הקיבוצית: לראשונה מקום המדינה מתכוון רשם האגודות השיתופיות, עורך הדין אורי זליגמן, להורות על פירוקם של שלושה קיבוצים והפיכתם ליישובים קהילתיים".¹

בקיבוץ חנתון שבעמק יזרעאל הולך ומתגבש בימים אלו דגם לפירוק קיבוצים, שמעמיד בסכנה את התנועה הקיבוצית כולה, קיבוצי מרכז ופריפריה, שיתופיים ומתחדשים כאחד. זה למעלה מעשור ניתן לראות שינוי מרחיק לכת ביחסה של החברה הישראלית כלפי האגודות השיתופיות והתנועות המיישבות. שינוי יחס זה בא לידי ביטוי בירידת קרנה של ההתיישבות בקרב הציבור, הערמת קשיים על פיתוחם של יישובים מצד מנהל מקרקעי ישראל והתערבות הולכת וגוברת של המדינה באורחות החיים בהם. מגמה זו מגיעה לשיאה בחנתון: מפרק מפעיל שמונה על ידי רשם האגודות השיתופיות על מנת לשקם את הקיבוץ, שנקלע לקשיים דמוגרפיים וכלכליים, החליט לפרק במקום להפעיל.

המפרק השתמש בתירוץ של חובות הקיבוץ (חוב שעומד על פחות מ-6 מיליון ₪ עם משק שמניב 1.2 מיליון ₪ בשנה) כמנוף למכירת זכויות קנייניות בנכסי הקיבוץ לאנשים חיצוניים. יתר על כן, בחנתון ישנם מועמדים שהגיעו לפני שבע שנים בשליחות התנועה הקיבוצית – חברי גרעינים של תנועת הבוגרים של הנוער העובד והלומד. המפרק, לא רק שלא קלט אותם לחברות - צעד שלכל הדעות היה מאפשר את שיקום הקיבוץ ללא פירוקו - כי אם תבע אותם על מיליון וחצי ₪ ופועל על מנת לסלקם מבתיהם. שלוחי התנועה הקיבוצית בחנתון מצויים כיום תחת בקשה לצו פינוי מבתיהם, אותה הגיש המפרק לסגנית רשם האגודות השיתופיות.

מהו הדגם לפירוק קיבוצים כפי שמתגבש בחנתון?

1. ממנים מפרק לקיבוץ עם קשיים דמוגרפיים, חברתיים או כלכליים; הקיבוץ עובר לשליטתו המוחלטת של רשם האגודות השיתופיות.
2. בשל החוב מחליט המפרק למכור נכסים או זכויות קנייניות בנכסי הקיבוץ: בתים, קרקעות, נכסי ציבור, אמצעי ייצור.
3. גורמי חוץ קונים זכויות בנכסי הקיבוץ ויכולים לפרוש מן האגודה עם הנכס שבחזקתם.
4. רשם האגודות יכול להשתמש בתקנה 10 לתקנות השיוך ולשנות את סיווג האגודה מקיבוץ – ליישוב קהילתי: **"קיבוץ שבעלי זכויות החכירה בלמעלה ממחצית הדירות שבו, למעט בדירות שבהרחבה הקהילתית, אינם חברי הקיבוץ, לא יוכל להיות מסווג כקיבוץ מתחדש"**.
5. לאחר התרת חוזה המשבצת של האגודה על הקרקע ילאים מנהל מקרקעי ישראל את הקרקעות שאינן בשימוש.
6. קרקעות ונכסי האגודה השיתופית שפורקה יעברו לבעלותם של גורמי חוץ.

¹ תכנית: המדינה תפרק שלושה קיבוצים בצפון, יובל לידור, "מעריב", 23.2.2006.

קיבוץ חנתון שבעמק יזרעאל יכול להניב מאות מיליונים לגורמי נדל"ן חיצוניים, באם תצלח התכנית לפירוקו. לכן הקרקע תחתיו בווערת. לכן בווערות הקרקעות תחת עשרות קיבוצים ואלפי חברי קיבוצים נוספים במדינה. אנו עדים לתהליך כולל במסגרתו מעוניינים גורמי מדינה וגורמים פרטיים לנצל משברים בהתיישבות העובדת במטרה להעביר את קרקעות הקיבוצים לידיים פרטיות. תהליך זה מעלה בפני הקיבוצים – מתחדשים ושיתופיים כאחד – את השאלה: האם יוכלו לקבוע בעצמם את אורחות חייהם על פי צרכיהם המשתנים וצו מצפונם?

עם חגיגות מאה השנה להיווסדה של התנועה הקיבוצית המתחולל בקיבוץ חנתון מסמן את פרשת הדרכים אליה הגיעה התנועה הקיבוצית והחברה כולה – האם יש עוד מקום לקיבוצים בחברה בה אנו חיים או שמא יחברו כוחות מבפנים ומבחוץ לחיסולה הסופי של צורת חיים זו? מי ייתן ומסמך זה יהא מצפן בצומת מכריע זה הנוגע בשורשי גורלו של העם היהודי, החברה הישראלית והציונות.

קיבוץ חנתון – מקרה מבחן

רקע

קיבוץ חנתון שבעמק יזרעאל עלה לקרקע בשנת 1983, כחלק מתוכנית "יישובי נחל ציפורי" של הסוכנות היהודית והממשלה. הקיבוץ הוקם בשיתוף פעולה של שלושה גורמים – התנועה הקיבוצית, הסוכנות היהודית והתנועה הקונסרבטיבית שגייסה את הגרעין המיישב, עולים מארה"ב. מיום הקמתו מנה הקיבוץ לכל היותר 50 חברים. בשנות התשעים החל הקיבוץ מתרוקן ובשנים האחרונות ישנם בקיבוץ 11 חברים בלבד!

חנתון הוא אחד מבין כ-30 קיבוצים זעירים שהגיעו לתת-אכלוס. אך להבדיל ממרבית הקיבוצים הללו, חנתון ממוקם באזור נדל"ני מבוקש – 20 דקות מחיפה, סמוך לכביש חוצה ישראל. בהרחבה הקהילתית שהוקמה מסביב לקיבוץ בשנים האחרונות נחטפו כל 115 יחידות הדיור בתוך זמן קצר. גם ביישובים שמסביב לחנתון הביקוש גבוה מההיצע.

משבר דמוגרפי חריף – אסיפת חברים סרבנית

חוקר שמונה מטעם רשם האגודות הגדיר את הסיבה למשבר הדמוגרפי החריף אליו הגיע קיבוץ חנתון כך: **"התנגדותם של חברי הקיבוץ לקלוט קבוצה גדולה של חברים נובעת מהסיבות הבאות: החשש של קבוצת חברי הקיבוץ כי קליטה של קבוצת חברים גדולה תגרום לאובדן השליטה בקיבוץ... הרצון של קבוצת חברי הקיבוץ לשמור על מספר מצומצם של חברים על מנת שהפירות מנכסי הקיבוץ יתחלקו בין קבוצה קטנה של חברים"**.²

לקיבוץ חנתון מקורות הכנסה רווחיים: רפת גדולה בשותפות עם קיבוץ כפר מכבי, לול בשותפות עם קיבוץ אלונים והענף השלישי בגודלו עד לא מזמן – השכרת דירות שנבנו על ידי הסוכנות היהודית. החברים הותיקים עסקו רובם ככולם בענפי השירותים של הקיבוץ והתפרנסו מאמצעי הייצור שלו. במקביל, לא קלטו לחברות את עשרות המועמדים שהגיעו לקיבוץ במשך השנים משום שככל הנראה וכמסקנת החוקר מטעם רשם האגודות לא רצו לחלוק את נכסיו עם חברים נוספים.

בשנת 1997 פנתה התנועה הקיבוצית אל תנועת הבוגרים של הנוער העובד והלומד, בבקשה להעלות גרעיני התיישבות לחנתון ולעזור לשקם את הקיבוץ. בתחילה נשלח גרעין קטן למקום, ובשנת 2003 הגיעה קבוצה נוספת, גדולה, בת 35 חברות וחברים לקיבוץ חנתון. כותבי מסמך זה משתייכים לקבוצה האחרונה. זוהי השנה השביעית לעלייתם לקרקע ועד היום איש מהם לא נקלט לחברות בקיבוץ!

חברי תנועת הבוגרים של הנוער העובד והלומד בקיבוץ חנתון

בתנועת הבוגרים של הנוער העובד והלומד - 'מרח"ב' (מחדשי רעיון החלוץ בישראל) מאות חברים, בוגרי תנועת הנוער המתיישבים ברחבי הארץ ועוסקים בעיקר בחינוך והדרכה. 80% מחברי תנועת הבוגרים חיים בקומונות עירוניות וקיבוצי מחנכים עירוניים יתר החברים חיים בקיבוצי מחנכים כפריים. שניים מקיבוצי הנוער העובד והלומד שישבו בשני העשורים האחרונים הם רביד ואשבל. שניהם קיבוצים חינוכיים המשלבים חקלאות, תעשייה ומפעלים חינוכיים כגון פנימייה ומרכז סמינרים בשטחם. קיבוץ חנתון אמור היה להשתקם במודל זה.

² דו"ח החוקר, זרח יהב, 18.7.2006

בני שילה, שהיה מזכיר קיבוץ חנתון בין השנים 2004-1997, מתאר כך את פני הדברים: **"פניתי לנוער העובד שפיתח בעבר את קיבוץ רביד והקים בהצלחה את קיבוץ אשבל, כי הם יכולים להביא מאה חברים לחנתון... המרץ הרב וההתנהלות הכלכלית הקפדנית של אנשי הנוער העובד, חשבו בתק"מ, יוכלו לאזן את המצב הכלכלי הקשה שאליו נקלע הקיבוץ."**³

עם הגעתם לקיבוץ בשנת 2003 התחילו חברי הגרעינים ליצור חיי קהילה בחנתון, ראשית לכל בחינוך הילדים בקיבוץ. לאחר שנה נערכה הצבעה באסיפה על קבלתם לחברות. החברים הותיקים לא קיבלו אף אחד כפי שנהגו עם עשרות מועמדים שנים קודם לכן.

בשנת 2004, בהמשך להצבעה הבלתי סבירה, דרשה התנועה הקיבוצית למנות ועד ממונה לקיבוץ. הועד הורכב מהתנועה המיישבת, התנועה הקונסרבטיבית, החברים הותיקים והמועצה האזורית. ועד זה הורה לחברים **לקלוט את חברי הגרעין** שנשלחו להתיישב במקום, אחרת צפוי הקיבוץ לקרוס – דמוגרפית וכלכלית. החברים הותיקים סירבו. לכן, לאור המלצת דו"ח חוקר מטעמו, החליט רשם האגודות השיתופיות למנות ב-2006 מפרק מפעיל לחנתון.

התנועה הקיבוצית תמכה במינוי המפרק, מכיוון שראתה בכך פתרון שיאפשר לקלוט את חברי הגרעין לחברות בקיבוץ על אף סירובם המתמשך של החברים הוותיקים. מתוך השתלשלות האירועים לאחר המינוי, כפי שתואר בחלק הבא של המסמך, עולה החשש כי לרשם האגודות היו כוונות אחרות כבר בשלב זה, בו מינה את המפרק המפעיל.

המפרק המפעיל – שגיא מירום

הגדרת תפקידו של המפרק המפעיל עם מינויו, הייתה **שיקום הקיבוץ על ידי קליטת חברים חדשים לשורותיו**. האדם שמונה לתפקיד הוא עורך הדין שגיא מירום.

המפרק נכנס לתפקידו כאשר על הפרק ישנה תוכנית שיקום ברורה ומוסכמת: התנועה הקיבוצית ביקשה לקלוט את שלוחיה, חברי הגרעינים לחברות בקיבוץ ולפרוס את חובותיו בעזרת ארגוני הקניות וקרן הערבויות המרכזית של התנועה. חברי הגרעינים הביעו גם הם נכונות ורצון לסייע בהחזר החוב. מהלך זה היה מבטיח את המשך קיומו של הקיבוץ באמצעות גדילה דמוגרפית והחזר חוב.

למרות זאת, החליט המפרק לפעול אחרת – ולהשתמש בחובות חנתון (שאינם גבוהים ועמדו על פחות מ-6 מיליון ₪ עם משק מניב) כעילה לפירוקו כקיבוץ, זאת באמצעות מימוש נכסיו – מכירתם לגורמים פרטיים מחוץ לאגודה. יצוין כי אביו של המפרק, עורך דין חגי מירום מקיבוץ יפעת שבעמק יזרעאל, הוא גזבר הסוכנות היהודית, הנושה המרכזית של חוב הקיבוץ.

העדפתו של המפרק למכור את קרקעות ונכסי הקיבוץ, על פני חיזוקו והגדלתו של הגרעין הקיבוצי במקום נובעת ככל הנראה מתפיסת עולם: ניצול האפשרויות העסקיות של הקרקע.

תפיסת עולם זו מוצגת בצורה בהירה בדבריו שלמה בן אליהו, לשעבר מנכ"ל משרד השיכון ויו"ר מנהל מקרקעי ישראל, במכתב לראש הממשלה אהוד אולמרט⁴:

"להקים ועדה מצומצמת של חברי מועצת מקרקעי ישראל, שתגבש הצעה כיצד להחזיר למדינה את הקרקעות שניתנו לקיבוצים הזעירים ותראה שאם לא יגדל מספר החברים בפרק זמן סביר, יהפוך הקיבוץ ליישוב קהילתי, קרקעותיו יוחזרו..."

³ העמק הוא חלום, סופשבו, "מעריב", מרץ 2006

⁴ תכנית: המדינה תפרק שלושה קיבוצים בצפון, יובל לידור, "מעריב", 23.2.2006

המפרק אף הגדיל ועשה: מעל ראשיהם של חברי הגרעינים תלויה תביעה אישית על סך מיליון וחצי ש"ח אותה הגיש המפרק בעבור "שימוש שעשו ועושים בדירות ובמשרדים שבבעלות הקיבוץ במהלך 5 השנים האחרונות וכן חיובם בשירותים שונים שהעניק להם הקיבוץ"⁵.

כמו כן בשבועות האחרונים ביקש המפרק מסגנית רשם האגודות להוציא צווי-פינוי מיידים לכל חברי הגרעינים, זאת לדבריו לטובת "שיקום הקיבוץ" ובעבור קליטת משפחות נוספות.

זהו תיאטרון האבסורד במיטבו – חברי תנועת הבוגרים של הנוער העובד והלומד המקיימים במקום קיבוץ מחנכים בשבע השנים האחרונות, זאת בזמן שמסרבים לקלוט אותם כחברים מן המניין ולאחר שתוכניות השיקום והפשרה השונות שגובשו על ידי הגורמים השונים יחד עמם בוטלו פעם אחר פעם ברגע האחרון, מגורשים כעת מבתיהם לטובת משפחות מיובאות, שככל הנראה אין בכוונתן להתחייב לשיקום הקיבוץ.

העסקה הנרקמת בחנתון תניב רווח רב. קבלנים, עורכי דין ואדריכלים יגזרו קופון על חשבון התנועה הקיבוצית. אך הרווח הגדול באמת גלום בהפיכת מקרה הפירוק של קיבוץ חנתון לשיטה: בתהליך פירוקם של עשרות קיבוצים ומכירת נכסיהם וקרקעותיהם מצויה העסקה הפיננסית הגדולה באמת.

יישוב קהילתי בתחפושת של קיבוץ מתחדש

"המפרק חושב וגם התבטא בגלוי, כי "הקיבוץ - זמנו עבר". תוך כדי תהליך הפירוק נשתל על ידו המרכיב של חתירה אל מטרה, שבחנתון לא יהיה קיבוץ, אלא יישוב קהילתי גדול ותשואה מרבית של הון להשבת חובות קיבוץ חנתון. לצורך כך מארגנים מתיישבים שיסכימו להצטרף לקיבוץ מתחדש, בתנאי מציאה של רכישת מגרש ובית, ואחר כך אלוהים גדול"⁶

אין לטעות באצטלת ה"קיבוץ המתחדש", אותה מנסה המפרק לשווק: לא מדובר בקהילה קיבוצית המבקשת לשנות את אורחות חייה, אלא חברים "מיובאים" שמצאו עסקה משתלמת:

- למשפחות הנקלטים החדשים מובטח בהסכמי הקליטה כי אם לא יקבלו זכויות קנייניות על הנכסים שקנו יוכלו בתוך 5 שנים לעזוב את האגודה ולקבל החזר להשקעתם.
- הנקלטים החדשים אינם חייבים בחובות התאגיד הקיבוצי שנוצרו לפני או אחרי בואם אך הם זכאים למניות במשק. כולם חברים "בעצמאות כלכלית" – בלי חובות ובלי זכויות אחד כלפי השני.
- כבר עתה ניתן לראות "נקלטים" חדשים משכירים את הנכס שרכשו על מנת למקסם רווחים, בתשואה שנתית של 12%.
- בית על שטח הקיבוץ נמכר בחמישית הסכום מבית סמוך בהרחבה הקהילתית. האגודה השיתופית – "קיבוץ חנתון", הפסידה בעסקה זו הון עתק שכן ישנו פער גדול בין שוויים של הנכסים בעת פירוק, לבין שוויים הריאלי.

הכותרת נשארה "קיבוץ מתחדש". הלכה למעשה, בשטח, זוהי עסקת נדל"ן לעילא ולעילא.

⁵ מתוך כתב תביעה של עו"ד שגיא מירום כנגד חברי הנוע"ל בחנתון, ביהמ"ש השלום – חיפה, 17.8.2008
⁶ זמנו של הקיבוץ לא עבר, איתן סט, הדף הירוק, 11.9.08

רשם האגודות השיתופיות – אורי זליגמן

את המפרק מינה רשם האגודות השיתופיות, אורי זליגמן, פקיד מדינה בעל סמכויות נרחבות ביותר ומעמד של שופט מחוזי.

בסמכותו של רשם האגודות לאשר למפרק לממש נכסיו של קיבוץ. תלונה שתוגש במקרה זה תהיה נידונה אצל הרשם עצמו. אורי זליגמן מונה לתפקידו לפני למעלה מ-20 שנה (רשם העמותות, לצורך השוואה, התחלף רק בעשור האחרון 3 פעמים). במהלך שנים אלו כוחו הולך ומתעצם, עד שנשאלת השאלה – מי באמת מכתיב את סדר היום בתנועה הקיבוצית?

"זליגמן... מרכז בידי כוח עצום, מעל ומעבר לזה הראוי שיופקד בידי אדם אחד בכלל ופקיד בפרט. למעשה, כ-32% מכלל המשק - קיבוצים, מושבים, תאגידים וכו', נתון לסמכותו. זליגמן חוקר, זליגמן שופט, זליגמן מפקח. באמצעות מחלקה של כ-25 איש, מפעיל זליגמן את שלל סמכויותיו, בהם: רישום, אישור, פיקוח, עריכת חקירות, מינוי ועד ממונה וכו'".⁷

בשנת 2005 הגיע רשם האגודות לשיחה עם חברי הגרעינים בחנתון. שם אמר את הדברים הבאים:
"ההרחבה תתקיים. אני יכול לקום מחר ולהגיד שלקיבוץ אין עתיד.. התפקיד שלי לפרק, להחזיר את החובות. לבוא למועצה ולהגדיל את היישוב הקהילתי... אתם צריכים לשכנע אותי למה קיבוץ ולא יישוב... אני לא יודע למה למדינה לא לפרק את העסק, ואח"כ תחליט מה לעשות פה"⁸

דברים אלו והתנהלותו של רשם האגודות לאורך כל הדרך חושפים את עמדתו החד משמעית – לקיבוץ אין עתיד. על אף שישנה אופציית שיקום לחנתון כקיבוץ שנתמכת על ידי התנועה הקיבוצית, הרשם מעוניין "לשחרר" את הקרקע לטובת יישוב קהילתי. זוהי לטעמנו התערבות בוטה באורחות חייה של התנועה הקיבוצית, שהשלכותיה העתידיות על קיבוצים אחרים ברורה – העצמת סמכויות הרשם בהכרח מחלישה את האוטונומיה הקיבוצית.

⁷ יואב יצחק, NFC, 17.4.01

⁸ פרוטוקול ביקור רשם האגודות בחנתון, 15.2.2005

השיטה – כך תפרק המדינה את הקיבוצים

"אנחנו לוקחים קיבוץ כושל, משביחים את הקרקע, ויוצרים ערך חדש של כ-80 מיליון שקל באמצעות תכנון אורבני נכון, וניצול תשתיות"⁹

"הרווח למדינה ינבע מכך, שעלות בית ביישוב קהילתי הוא 300 אלף דולר, בעוד שעלות בית בהרחבה של קיבוץ הוא 200 אלף דולר. על-ידי הפיכת הקיבוץ ליישוב קהילתי ירוויחו כולם - הקיבוץ, הבנקים, בעלי חוב נוספים וגם המדינה, את הערך הנוסף"¹⁰.

היעד, אם כן, אינו נסתר, והוא מוצהר בריש גלי בעיתונות הכלכלית: יישוב קהילתי – עסקה כדאית ומשתלמת בהרבה מקיבוץ, שיתופי או מתחדש. כעת נשאלת השאלה: כיצד ניתן לממש יעד זה? כיצד ניתן "לשחרר" את הקרקע מידי האגודות השיתופיות שזמנן עבר?

מקיבוצים ליישובים – בשנים האחרונות

בשנים האחרונות ניתן לראות מספר מקרים בהם הפכו קיבוצים ליישובים קהילתיים או מושבים: בשנת 2004, בתמיכת מוסדות המדינה ובאמצעותם הפכו חברי משמר דויד את הקיבוץ ליישוב קהילתי ומכרו את אדמותיו בתמורה לכיסוי חובותיו; בשנת 2005 ביקשה המדינה לשכן בקיבוץ שומריה את תושבי עצמונה, מפוני ההתנתקות. לאחר מו"מ ארוך התפנו חברי הקיבוץ תמורת פיצויים; בשנת 2007 אישרה וועדה ממשלתית בין-משרדית את הפיכתו של קיבוץ נטור למושב.

בשנה האחרונה ניתן לראות קיבוצים נוספים המצויים בתהליכים דומים לאלו שתוארו לעיל, ביניהם איילת השחר ומיצר. **תקדים חנתון שונה מכולם במהותו.** את חנתון ניתן לשקם כקיבוץ - יש מענה דמוגרפי וכלכלי למצב אליו נקלע, התנועה הקיבוצית מגבה ותומכת בהישארותו של חנתון כקיבוץ. למרות כל זאת מתעקש רשם האגודות השיתופיות לפרקו.

קיבוץ חנתון – תקדים מסוכן

באם תוכנית הרשם תצא לפועל אזי לראשונה בישראל יכריע רשם האגודות מה יהיה עתידו של קיבוץ, תוך קביעת אורחות חייהם של חבריו, כאשר ישנה אופציית שיקום בעלת היתכנות כלכלית, על ידי מועמדים אמיתיים להתיישבות חקלאית המעוניינים לשקמו כקיבוץ מזה מספר שנים. מבחינה זו, מהווה קיבוץ חנתון תקדים חשוב עבור אלו הרוצים לשנות את מבנה הבעלות על הקרקע.

איך זה עובד?

- **העברת השליטה על הקיבוץ מחברי הקיבוץ למדינה:** שימוש בחוב, בבעיות דמוגרפיות או חברתיות למינוי מפרק מטעם רשם האגודות השיתופיות, על אף שלקיבוץ כלים לשקם את עצמו: עשרות מועמדים לחברות במשך שנים והתחייבות מהתנועה הקיבוצית לערבויות לכיסוי החוב.
- **מכירת הקרקעות לגורמים חיצוניים:** ייבוא משתכנים חדשים כ"חברים בקיבוץ מתחדש", אך למעשה אלו אנשים שמצאו עסקה משתלמת – רכישת בית ומניית באמצעי הייצור במחיר מצחיק, ללא חובות לקהילה או לתאגיד הקיבוצי.

⁹ אבי דרכלסר, (מנהל ממ"י לשעבר), "גלובס" 3.3.2004

¹⁰ פרופסור דני צידון (ראש המטה להסדר הקיבוצים לשעבר), "גלובס" 3.3.2004

- עזיבת חברים לאחר השיוך: מכיוון שמדובר בשיקום על בסיס אסופת אנשים ולא על בסיס קהילה קיימת, ישנו סיכוי סביר שלאחר השיוך יבחרו המשתכנים החדשים לצאת מן האגודה השיתופית ולהישאר חברים באגודה המוניציפאלית. אמצעי הייצור ימכרו ויעשירו את המשתכנים טרם הצטרפותם להרחבה הקהילתית.
- התערבות מנהל מקרקעי ישראל: עזיבת חלק מהמשתכנים את האגודה השיתופית, תוך החזקתם בנכס, תביא את מינהל מקרקעי ישראל לדרוש הפקעה של קרקעות הקיבוץ בשל אי-התאמה בין מספר החברים לבין הנחלות, או לשימוש בתקנות השיוך (תקנה 10) לפירוק הקיבוץ.

כך זה יראה:

ממנים מפרק לקיבוץ עם קשיים דמוגרפיים, חברתיים או כלכליים; הקיבוץ עובר לשליטתו המוחלטת של רשם האגודות השיתופיות

בשל החוב מחליט המפרק למכור נכסים או זכויות קנייניות בנכסי הקיבוץ: בתים, קרקעות, נכסי ציבור, אמצעי ייצור

גורמי חוץ קונים זכויות בנכסי הקיבוץ ויכולים לפרוש מן האגודה עם הנכס שבחזקתם

רשם האגודות יוכל להשתמש בתקנה 10 לתקנות השיוך ולשנות את סיווג האגודה: "קיבוץ שבעלי זכויות החכירה בלמעלה ממחצית הדירות שבו, למעט בדירות שבהרחבה הקהילתית, אינם חברי הקיבוץ, לא יוכל להיות מסווג כקיבוץ מתחדש"

לאחר התרת חוזה המשבצת של האגודה על הקרקע ילאים מנהל מקרקעי ישראל את הקרקעות שאינן בשימוש

**קרקעות ונכסי האגודה השיתופית שפורקה
יעברו לבעלותם של גורמי נדל"ן חיצוניים**

הדרך המתוככמת שנבנתה בחנתון, תהפוך מהסדר מקומי לנוהג שיזלוג למקומות נוספים. החלשתה של התנועה הקיבוצית בתקדים חנתון מרוקנת את מעמדה כתנועה מיישבת ומסרסת את כוחה בשמירה על האינטרסים של הקיבוצים. המודל שמונהג היום בחנתון ישועתק תחילה לקיבוצים הקטנים הנמצאים במצב של תת אכלוס, אך לאחר מכן יוכל לשמש גם שיטה לפירוק קיבוצים נוספים, אשר לאו דווקא סובלים מקשיים כלכליים, חברתיים ואחרים. כל תקדים יביא לעיגון חוקי נוסף עד שחברי הקיבוצים יתקשו לעצור את חיסולם של קיבוצים רבים על ידי גורמים חיצוניים הלוטשים עיניים אל אדמתם.

אם המפרק יכול להוציא כיום מקיבוץ חנתון את מועמדי התנועה הקיבוצית החיים במקום שבע שנים, יוכלו בעתיד מפרקים לעשות זאת במקומות נוספים: להוציא חברי קיבוץ מביתם או למכור את משקם באותם התירוצים וחשוב מכך לאותה המטרה – העשרת גורמים שאינם קיבוציים באמצעות "שחרור" העושר הטמון בחוזה המשבצת הקיבוצי על הנכס ועל הקרקע.

סיכום – פנייה אישית

השיטה המתפתחת בחנתון אינה התרחשות צדדית בחצר האחורית של התנועה הקיבוצית ולא סכסוך שכנים מקומי, אלא מקרה מבחן החובר לזרמי עומק מרכזיים בחברה הישראלית, השואפים לפרק מנכסיהן את התנועות ההתיישבותיות, תוך כדי החלשת עקרון הבעלות המשותפת על קרקע הלאום בישראל. המציאות הנחשפת בחנתון היא קשה ובעלת השלכות מרחיקות לכת:

פגיעה בזכויותיהם של חברי קיבוצים

"נוצר מצב אבסורדי, שבמקום שהגורמים הקובעים - התנועה המיישבת, הסוכנות, או המועצה אזורית - יחליטו על אופיו של חנתון לעתיד, המפרק הוא שקובע את עתיד היישוב על פי השקפותיו הפרטיות ודרך הסברי תקנונים כאלה ואחרים והניהול של היישוב בשוטף ומול נושים וטוענים אחרים לבעלות."¹¹

איבוד כוחם של הקיבוצים וחבריהם לטובת רשם האגודות, פקידי המנהל וגורמים נוספים, הינה מגמה ההולכת ומתחזקת בשנים האחרונות. באם תצלח תוכניתו של המפרק בחנתון – התרחיש הבדיוני בו חבר קיבוץ מסולק מביתו בהוראת פקיד מדינה יהפוך לאפשרי.

איום על צורת החיים הקיבוצית

הקיבוצים המתחדשים אינם יישובים קהילתיים ואינם רוצים להיות כאלה. על כן קיימים מרכיבים המייחדים את הקיבוץ המתחדש: הערבות ההדדית, מרכיב החקלאות, היצרנות והקהילה הקיבוצית. השימוש בתחפושת הקיבוץ המתחדש לצורך הקמתו של ישוב קהילתי מרוקנת את צורת החיים הזו מתוכנה.

הציונות הופכת לנדל"ן

המהלך בחנתון חובר לאותם כוחות ואינטרסים שיזמו את הפרטת קרקעות ישראל. ההתכחשות לתפקידה הלאומי של הקרקע מהווה וויתור על החלום הציוני. האגודות השיתופיות מהוות חסם בפני המעוניינים להפוך את מדינת ישראל לשוק נדל"ן השייך למיעוט בעלי-הון. השיטה החדשה מסירה חסם זה.

כאמור, לפני 13 שנה ביקשה התנועה הקיבוצית מאיתנו, חברי תנועת הבוגרים של הנוער העובד והלומד, להגיע לחנתון על מנת לשקמו כקיבוץ. מאז ועד ימים אלו פועלת התנועה הקיבוצית על מנת לקלוט אותנו לחברות על אף המהמורות והקשיים, מבית ומחוץ.

מאה שנים לאחר היווסדה של דגניה, אם הקבוצות, נדרשת התנועה הקיבוצית להכריע על כיוון וייעוד במציאות הנוכחית. השאלות רבות, האתגרים קשים, אך גם העמידה מן הצד היא נקיטת עמדה, היא הצטרפות למקטרגים על התנועה הקיבוצית, לאלו הטוענים כי היא סיימה את תפקידה ההיסטורי.

עתידו של קיבוץ חנתון טרם הוכרע. בחבירה משותפת של כוחות הקיימים ברחבי התנועה הקיבוצית, ניתן יהיה לעצור את המהלך המקומי ולשנות את המגמה הכללית.

¹¹ זמנו של הקיבוץ לא עבר, איתן סט, הדף הירוק, 11.9.08

נספח – תקדים משפטי בדבר זכויותיהם של חברי הקיבוצים על בתייהם בזמן פירוק

בחודש ספטמבר 2009 התקבלה בבית משפט השלום בנצרת החלטה תקדימית בדבר זכויות חברי הקיבוצים בבתייהם. קיבוץ חנתון, כאמור, מוגדר כ"אגודה בפירוק". במסגרת הליכי הפירוק, ניסה המפרק המפעיל, בהליך מנהלתי מול רשם האגודות השיתופיות, לסלק את מועמדי התנועה הקיבוצית להתיישבות בחנתון מבתייהם. המועמדים, חברי תנועת הבוגרים של הנוער העובד והלומד, עתרו לבית המשפט בנצרת שקבע: "הסמכות של המפרק לתפוס חזקה בכל הנכסים השייכים לאגודה מוגבלת לאותם נכסים שבמועד מתן צו הפירוק היו בחזקת האגודה. סמכות זו אינה נוגעת לאותם נכסים, אשר מוחזקים על ידי צד שלישי, בין מכוח הדין, הסכם בין האגודה לבין אותו צד שלישי, ובין מטעם אחר".

משמעות החלטה זו היא כי לא ניתן לפנות מועמד להתיישבות חקלאית, קל וחומר, חבר קיבוץ, מביתו במצב של פירוק האגודה השיתופית, שכן סמכותו של המפרק לתפוס חזקה בנכסי האגודה מוגבלת אך ורק "לאותם נכסים שבמועד מתן צו הפירוק היו בחזקת האגודה". פסיקת בית משפט השלום בנצרת מגינה על חברי הקיבוצים מפני מציאות בה יוכלו מפרקים להפקיע את בתייהם של החברים מידיהם לצורך החזר חוב או מסיבות אחרות.

בחודש מרץ 2009, ביקשו חברי תנועת הבוגרים - המועמדים להתיישבות חקלאית בחנתון מזה 7 שנים - סעד מבית המשפט בנצרת מפני גירושם על ידי המפרק מבתייהם. תביעתם שהתבססה על "חוק ההתיישבות" (ראה הרחבה) הביאה להחלטתו התקדימית של בית המשפט שהוסיף וקבע כי "למפרק לא ניתנה הסמכות לקבוע זכויות של צדדים שלישיים במקרקעין של האגודה".

המאבק אותו מנהל רשם האגודות השיתופיות יחד עם המפרק המפעיל בחנתון נגד התנועה הקיבוצית עוסק בדיוק בסוגיית היקף סמכויותיהם של הרשם ומפרקיו בזמן שהאגודה מופקדת תחת ידו. בית המשפט בנצרת שם גבול לסמכויותיו של רשם האגודות: בזמן פירוק האגודה - חברי הקיבוץ יישארו בטוחים בביתם.

חוק המועמדים להתיישבות חקלאית, התשי"ג, 1953, הוא החוק היחיד בארץ המגדיר מהי תנועה מיישבת ומיהו מוסד מיישב. על פי חוק זה "גוף התיישבותי ארצי" הוא גוף המארגן בני אדם להתיישבות חקלאית (דוגמאות: התנועה הקיבוצית, התנועה המושבית, האיחוד החקלאי ועוד) ו"מוסד מיישב" הוא גוף העוסק ביישוב בני אדם על הקרקע (דוגמאות: הסוכנות היהודי, ההסתדרות הציונית העולמית, הממשלה ועוד).

התשתית להתיישבות במדינת ישראל הונחה על בסיס שלושה יסודות מרכזיים: הגורם הקרקעי – אדמה, הגורם הכלכלי – אמצעי ייצור והגורם האנושי – מתיישבים. את הראשון סיפקה המדינה או קק"ל, את השני המוסד המיישב, את השלישי התנועה המיישבת. התשתית החוקית של המפעל ההתיישבותי בישראל מורכבת מהיחסים בין גורמים אלו.

בשנות החמישים המוקדמות היה צורך לחוקק חוק, שיגדיר את זכותם של המועמדים להתיישבות חקלאית אותם שלחה התנועה המיישבת ליישוב פלוני. עיגון מעמדם וזכויותיהם של המועמדים להתיישבות בחוק נולד מן הצורך של היישובים עצמם להחליט מה יהיה הדין לגבי מועמדים שנשלחו על ידי התנועה המיישבת ליישוב חקלאי שאינו מעוניין בקליטתם. על פי החוק משנת 1953 יכול היישוב החקלאי להרחיק את המועמדים משטחו, אך זאת יוכל לעשות אך ורק במסגרת שלוש השנים הראשונות לעלייתם. לאחר שלוש שנים מיום עלייתם לקרקע ידרשו המוסד המיישב והתנועה המיישבת לפצותם במשק חלופי במקום אחר.

אם קראת והשתכנעת שניסיון הפיכת חנתון מקיבוץ לעסקת נדל"ן צריך להיפסק את/ה מוזמן/ת ליצור קשר עם מקבלי ההחלטות ולהביע בפניהם את דעתך.

פרטים נוספים באתר: <http://save-hanaton.co.il/>

מוזמנים לשלוח תגובות גם אלינו:

דוא"ל: hanaton@drorisrael.org.il

פקס: 04-9508688

פקס-מייל: 15-349-508-688

קיבוץ חנתון, ד.ג. המוביל, 17960